

JOHN CARROLL

Jézus, a Létező

HOMO RELIGIOSUS

▪ III. ▪

A sorozat előző kötetei:

JULIEN RIES (szerk.): *A szent antropológiája.*

A Homo religiosus eredete és problémája

JULIEN RIES (szerk.): *A hívő ember a zsidó,*

a keresztény és az iszlám vallásban

JOHN CARROLL

Jézus, a Létező

HELLER ÁGNES

előszavával

Fordította

GYÁRFÁS VERONIKA

TYPOTEX

Budapest, 2009

nka
Nemzeti Kulturális Alapprogram

A kötet megjelenését a
Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta.

A mű eredeti címe:
The Existential Jesus.
Scribe, Carlton North, 2007.

First published by Scribe 2007
Scribe Publication Pty Ltd
Carlton North, Victoria, Australia 3054
Copyright @ John Carroll 2007
Hungarian translation @ Gyárfás Veronika, Typotex, 2009

ISBN 978 963 279 074 9
ISSN 1785-1513

Témakör: *vallástudomány, antropológia*

Kedves Olvasó!

Önre gondoltunk, amikor a könyv előkészítésén munkálkodtunk. Kapcsolatunkat szorosabbra fűzhetjük, ha belép a TypoKlubba, ahonnan értesülhet új kiadványainkról, akcióinkról, programjainkról, és amelyet a www.typotex.hu címen érhet el. Honlapunkon megismerkedhet kínálatunkkal is, egyes könyveinknél pedig új fejezeteket, bibliográfiát, hivatkozásokat találhat, illetve az esetlegesen előforduló hibák jegyzékét is letöltheti. Kiadványaink egy része e-könyvként (is) kapható: www.interkonyv.hu Észrevételeiket a velemenyt@typotex.hu e-mail címen várjuk.

Kiadja a Typotex Kiadó, az 1795-ben alapított
Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületének tagja.
Felelős kiadó: Votisky Zsuzsa
Felelős szerkesztő: Láng Rózsa
Műszaki szerkesztő: Leiszter Attila
A borítót Nicolas Poussin: *Az asdódi pestis* (1631)
című képének felhasználásával Tóth Norbert tervezte.
Terjedelem: 17,4 (A/5) ív

Nyomta és kötötte: László András és Társa Nyomdaipari Bt.
Felelős vezető: László András

TARTALOM

ELŐSZÓ (*Heller Ágnes*) 7

A lét talánya 13

– ELSŐ RÉSZ –

A TÖRTÉNET

ELSŐ FEJEZET / A magvető 33

MÁSODIK FEJEZET / Hatalmas rettegéssel rettegetek 51

HARMADIK FEJEZET / Tűz a hegyen 69

NEGYEDIK FEJEZET / A fekete fatönc 85

ÖTÖDIK FEJEZET / Éjszaka volt 101

HATODIK FEJEZET / Az üres sír 124

– MÁSODIK RÉSZ –

A TANÍTVÁNYOK

HETEDIK FEJEZET / Péter, a kívülálló és az egyházak 135

NYOLCADIK FEJEZET / Mária Magdolna, a beavatott 148

KILENCEDIK FEJEZET / Nem vagyok!: Júdás 175

TIZEDIK FEJEZET / Aki tanul: Pilátus 188

TIZENEGYEDIK FEJEZET / Hagyd békén! 207

A két halál 220

Köszönetnyilvánítás 227

JEGYZETEK 229

Bibliográfia 247

Névmutató 253

ELŐSZÓ

John Carroll, ausztrál kultúrszociológus és kultúrfilozófus ezzel a könyvvel mutatkozik be a magyar közönségnek. Azt szokták mondani, hogy jobb későn, mint soha, s ez különösen igaz John Carroll esetében. Carroll immár több mint harminc esztendeje írja és adja ki érdekesebbnél érdekesebb könyveit különböző, bár egymással végső fokon mégis összefüggő témakörökben, mint amilyen a puritanizmus, Poussin festészete, vagy éppen a terror kultusza. Ami ezeket a különböző témaköröket alapvetően összefűzi, az nem más, mint a szerző mély aggodalma a modernség sorsáért. Carroll nem tipikus kultúrkritikus, nincs apokaliptikus jelenképe, sem dekadenciaelmélete. Ha nem bizakodna az értelmes életvitel lehetőségében, akkor nem írta volna meg ezt a könyvét, ahogy más könyveit sem. De aggódik a korszellem beszűkülése, elsekélyesedése, a hit közhelyszerűvé válása láttán. Kissé úgy, mint két kedves filozófusa, Nietzsche vagy Kierkegaard, anélkül, hogy az ő követőjük lenne.

John Carroll eredeti gondolkodó. Nem abban az értelemben, mintha belőle eredne a gondolkodás egyik új iránya, hanem abban az értelemben, hogy nem sorolható egyetlen irányzathoz sem. Minden könyvében saját személyisége, saját meglátása, saját világlátása testesül meg. Saját egyénisége érvényesül, bármi felé szegezi is a tekintetét. Nem mintha nem ismerné az irányzatokat vagy azok képviselőit. Igen jól ismeri őket. Inkább nem nagyon érdeklik őt, nem akar belebújni a bőrükbe. Saját bőrében érzi jól magát.

Így van ez a *Jézus, a Létező* („The Existential Jesus”) esetében is. Ezt az alapgondolatot emeli ki, hogy a szerző a létet, a személyes létet, a létezést helyezi a középpontba. John Carrollt nem érdekli a történelmi Jézus. Még az sem érdekli, hogy élt-e Jézus egyáltalán. Még kevésbé, hogy ha élt, akkor milyen is volt „valójában”, mit tanított „valójában”, kik voltak a szülei és testvérei „valójában”. John Carrollt cseppet sem érdekli a zsidó Jézus (a történelmi Jézus egyik, manapság uralkodó értelmezése). Magától értetődően nem érdekli a történelmi Keresztelő János, Péter apostol vagy Pilátus sem. Carrollt nem a valóságos, de még csak nem is az „igazi” Jézus érdekli.

Ki az „igazi” Jézus? Mindenekelőtt az európai kultúra Jézusa. Az a Jézus, akinek személye, történetei, mondásai nélkül nincs nyugati kultúra. Ez a keresztény Jézus. John Carrollt nem érdekli a keresztény Jézus sem. Ő Simon Péter Jézusa, az intézmények Jézusa, az egyházak Jézusa. Ő a Krisztus. Carrollt nem érdekli Krisztus. Carrollt az „igaz” Jézus érdekli, Jézus igazsága, az egzisztenciális Jézus.

Az egzisztenciális Jézus végső fokon irodalmi alak. A Márk evangéliumában megalkotott, megteremtett tragikus Jézus. Az a Jézus, aki önmagát keresi, aki a szó egzisztenciálfilozófiai értelmében Létező. Akit senki sem ért meg, akinek sem apja, sem anyja, akitől nem távozik a keserű pohár, aki magányosan hal meg, éppen úgy, mint mi mindannyian. Aki nem támad fel. Attól Létező, hogy végig kiissza azt a bizonyos keserű poharat, hogy megérti és megéli a kilátástalanságot, az Atya, az Isten halálát, s mégsem adja fel soha önmagát.

Carroll hivatkozik Harold Bloom egyik elhíresült megjegyzésére, mely szerint a monoteista vallások istenei irodalmi figurák. Jahve a Jahvista könyveinek teremtménye, Jézus Márk evangéliumáé. Könyve második részében Carroll János evangéliumának számos jelenetét is elemzi, ezeket többnyire a Márk evangéliumához fűzött midrásoknak tekinti, de mindvégig hű marad ehhez a koncepcióhoz.

Carroll olvasatai remekbeszabottak. Nem mintha meggyőzne

arról, hogy így kell a szövegeket olvasni, hanem mert meggyőző arról, hogy így is lehet azokat olvasni.

Mi az, ami Márk evangéliumát Máté és Lukács evangéliumával szemben kitünteti? Mindenekelőtt az, hogy mindig érezzük az elbeszélő jelenlétét, szemben Lukáccsal, aki Pál védnöksége alatt, mint egy ókori újságíró, interjúkból és szóbeszédemből állította össze a Jézus-történeteket. Márk tanú volt, élő tanúként tesz tanúbizonyságot. Tanú volt, de történetíró is egyben. Ez a Jézus-történet az ő története. Ez a Jézus az ő Jézusa, s egyben, mint a történetek esetében általában, talán önmaga, az író is. Carroll igen erős, de semmiképpen sem abszurd értelmezése szerint az üres sírban fehér lepелben ülő ifjú, aki elküldi a tanítványokat, s ott marad egyedül, nem egy „angyal” – mint értelmezni szokás –, hanem maga a krónikás, aki története végére érve éppen olyan magányos lesz, mint a hőse. (John Carroll szerint Márk evangéliuma az első, s őt követi Máté. Ez a hipotézis erősen vitatott, mivel Máté evangéliumának állítólag van egy eredeti arameus változata. De a kérdésnek itt nincs jelentősége.)

John Carroll Márkjának persze semmi köze a velencei Szent Márk tér Márkjához, s annak legendájához. Carroll Márkja, mint említettem, tanú és elbeszélő. Tragikus hőset ábrázoló tragikus ember. Mindebből sok minden más is következik. Fontos mindenekelőtt, hogy Jézus története akkor kezdődik, amikor Önmagává válik – tehát a küldetésével. Ennek a történetnek semmi köze azokhoz a legendákhoz, melyekben a Biblia (és nem csak a Biblia) a hősök, próféták és szentek „rendeltetését” nemzésükre vagy születésükre vezeti vissza. Mózes születésekor minden zsidó ifjúra halál várt a fáraó parancsára, Jézus születésekor ugyanez Heródes parancsára. Sámson születését angyal jelenti be magtalan szüleinek, Jézus születését angyal ígéri meg szűz anyjának. Márk Jézusának valóban semmi köze a karácsonyi „Kis jézuskákhoz”, az aranyos kisbabához, a három királyokhoz, a jászolhoz meg a pásztorokhoz. Márk Jézusának semmi köze nincs a Szűzanyához. Mária csak egyszer szerepel, mikor fia elküldi magától minden hozzátartozójával együtt. Galileában a

bennlakók József fiának nevezik, s megnevezik a testvéreit is, a fiúkat névvel, a lányokat név nélkül. Márk Jézusa semmit sem akar hallani családjától. S a családja sem akar hallani róla semmit. Carroll értelmezésében Jézus a semmiből jön, a semmibe fut ki. („Sem utóda, sem boldog őse / Sem rokona, sem ismerőse / Nem vagyok senkinek” – mondhatná Adyval együtt.)

Mi több, ez a Jézus nem messiás, nem Krisztus. Mikor Péter annak nevezi, Jézus ironikusan hagyja rá. Péter nem ért meg belőle semmit, mert hagyományos sémákban gondolkozik. „Nem az vagyok, akinek gondoltok engem” – mondja és gondolja Márk Jézusa.

Péter – így Carroll – mindig félreérti Jézust. Nemcsak a Mesterhez való tartozását megvallani lesz gyáva, hanem a kezdet kezdetétől fogva gyáva a megértéshez. Ő az egyházépítő, az etikai vallás őse. De Jézus története egzisztenciális történet, melynek az etikához semmi köze sincsen. Így értelmezi Carroll a „kősziklára vagy sarokköre” vonatkozó jézusi jóslatokat is. Az egyház sarokköve egyúttal az a kő, amelyből sosem fognak kikelni a rászórt magok. Péter az elsorvadt fügefafa is, aki sosem fog gyümölcsöt teremni. Csak ketten értik meg Jézust. Mária, aki illatos olajjal öntözi meg, mint ahogy a halottakat szokás, és Júdás.

Carroll Jézusa nem szőke és kékszemű, nem szelíd, hanem haragos, Ő nem a „jó pásztor”. Nyája idegen marad, csalódást okozna neki, ha az „Én vagyok”, az egzisztáló Én, egyáltalán képes lenne a csalódásra.

A könyv második részében, a „mellékszereplők” tárgyalása után és velük kapcsolatban kerül előtérbe János evangéliuma. János Jézusa sem a „jó pásztor”. Mint említettem, Carroll szerint János Márkra nyúl vissza. De ő is tanítvány volt, ő is tanú, egy másik szerző, aki mint másik tanú és szerző másként látja ugyanazt, ami már nem ugyanaz. Carroll (aki általában gyakran épít a görög szavak értelmezésére) János evangéliumának nyitó mondatát újrarendíti, s így újraértelmezi. A görög „logosz” szó valóban fordítható „történet”-nek is. János tehát – Carroll értelmezésében – így kezdi beszámolóját: „Kezdetben

volt a történet”. Ugyanaz a történet minden elbeszélésben egy másik történet.

Végül két Jézusról beszél a könyv szerzője. Egy Márk nevű tanú és szerző elbeszélésében alkotott Jézusról és egy János nevű tanú és szerző elbeszélésében alkotottról. Mindkettő maszk, ahogy minden persona maszk, ahogy minden ember is különböző maszkokban jelenik meg.

Két Jézusunk van tehát, mivel két elbeszélőnk van. Két szenvedéstörténetünk, két keresztre feszítésünk. Márk Jézusa tragikus figuraként hal meg a kereszten. Istentől és mindenkitől egyaránt elhagyatottan. János történetében a keresztre feszítés véletlenszerű, mivel őt a halandóság nem érdekli. Így a két történet együtt a „conditio humana”. Ahogy Carroll összefoglalja: „...az emberek két életet élnek, egy tragikus és egy örök életet. E kettő kiegyensúlyozásán – így Carroll – múlik minden. S ez a minden az Én, az ismétелhetetlen egyén saját szelleme (pneumája).”

Gyönyörű értelmezés ez más értelmezések mellett, melyekkel vitába sem száll. S hogy rövid előszavam kezdetéhez visszatérjek, egyéni, eredeti értelmezés, mint John Carroll többi könyve esetében is.

Jézus Krisztus „szupersztár” a szó minden értelmében és a művészet minden műfajában. John Carroll, mint szenvedélyes műértelmező, itt sem hagyja ki az alkalmat, hogy közvetlen vagy közvetett Jézus-értelmezéseket elemezzen, mint például Billy Budd történetét, ahol Billy Budd „játssza Jézus, Vere kapitány pedig Pilátus szerepét”.

Mi sem természetesebb annál, hogy a festészetben is azokat a képeket elemzi, melyek drámaian ábrázolják az ő Jézusát, azaz Márk és János Jézusát.

Ez a könyv minden olvasót fel fog rázni, akár elfogadja John Carroll értelmezését, akár elutasítja azt. Mint ahogy így van ez minden újszerű, radikális értelmezés esetében.

Heller Ágnes

A LÉT TALÁNYA

A lét talányával minden ember szembesül, valahányszor belép valaki az ajtón. Tudomásul vesszük a jelenlétét: a másik ember több, mint a tulajdonságai. Ha megfedkezünk a haja színéről, az arca üdeségéről és mindarról, amit az életéről tudunk, csak a lét éteri koncentrációja marad. A pusztaság helyén megmutatkozik valamilyen erő nyilvánvaló mezője. A mezőnek megvan a maga jelenlétszerű formája. Sokkal inkább kipárolgás vagy eszencia, mint jellem vagy személyiség. E létformák mindegyike mögött ott rejtőzik a Nyugat kultúrájának nagy jelenléte – Jézusé.

Jézus az archetipikus idegen. Előtűnik a semmiből, rejtélyes homályba burkolózva, és hamarosan újra eltűnik. Míg mások csodálatos és rémisztő karizmát látnak benne, neki magának küzdelem az élete. Igazi egzisztencialista hős – magányos, elszakadt a családjától és az otthonától, nyughatatlan, folyton vándorol, de küldetése jó darabig titokban marad előtte. Sem munkája, sem világi hatalma nincs. Híveket keres magának, tanítani szeretné őket, de kikököntethetetlenek ostobaságukból és bányúságukból. Minden próbálkozása kudarcot vall. Mivel a hozzá legközelebb állók egyre jobban félnek tőle és egyre inkább félreértik, a hatóságok pedig egyre hevesebben gyűlölik, visszavonul önmaga nyugtalan szemlélésébe. A környezete háborogva lázong ellene.

Ez a Jézus bontakozik ki életének első elbeszéléséből, az első evangéliumból, Márkéból. A történet végére már egyáltalán nem

bízik Istenben. Rajta kívül nincs senki – senki más, csak ő. Élete tetőpontja a hat órán át tartó haláltusa a kereszten, amely hatalmas sikollyal, utolsó leheletével ér véget. Nem támad fel halottaiból. A történet egy üres sírban végződik, ahonnan három nő menekül eszeveszett félelemben.

A Márk-féle történet talány, „enigma”. A szó görög eredetű, az *ainigma* szóból származik. Aiszkhülosz használta a klasszikus görög tragédiák legmélyebbikében, az *Agamemnónban*, „homályos kifejezés” vagy „zordan látnoki rejtvény” értelemben.¹ Márk elbeszélése egyetlen, hosszú és teljességgel *homályos kifejezés*.

Miért „létező” Jézusról beszélünk? Mert az *én* megszokott azonosító jeleitől – a családtól, a barátoktól, a múlttól, a munkától, de még a várható életúttól is – megfosztották. Valójában csak annyit jelenthet ki bizonyossággal, hogy „létezem”. Ettől kezdve a története a létező *én* felkutatását jelenti. Milyen az ő lénye? Milyen erőkre számíthat? Hogyan viszonyuljon ahhoz az egyetlen dologhoz, amelyet a saját létezéséhez kapott?

„Mi az igazság?” – kérdezi majd Pilátus Jézustól. Pontosan ez a kérdés. Vannak persze megfogható tények. És vannak erkölcsi igazságok. Ezek azonban csak az alsó és a középső réteget jelentik. A legfontosabb kérdés a legfelső réteg, vagyis a „nagybetűs” igazság. Ha van olyan, hogy Igazság, miből áll? Merre lakozik? Vagy pusztá illúzió lenne?

Az Igazság, amelyet a dolgok mögött sejtünk, folytonosan kísért minket. A felszínen az események és érzelmi vonzataik töltik ki az elménket. Mindazok a dolgok, amelyek a születésünk és a halálunk között történnek – az emberek, akiket megismerünk, a gyerekek, akiket fölnevelünk, a munkák, amelyeket elvégzünk, a házak, amelyeket felépítünk, beosztások és időtöltések, sikerek és kudarcok, szerelmek és bánatok. Ilyen fonalak sokaságából áll össze az egyes életek szövedéke.

De valahogy mégis a felszín alatti igazság a legfontosabb. Mint egy rejtélyes idegen, akivel a délutáni sétánkon találkozunk, betolakodó, hívatlan társ, aki átmenetileg velünk van, majd újra eltűnik. Csak később, visszagondolva ijedünk meg,

hogy talán ez volt a meghatározó találkozás, de mi észre sem vettük.

Képzeletünk megtelik az igazság ígéretével – hogy újraszerkenti az életenergia forrását, ellátja a hiányzó zamattal és lendülettel; hogy fényt hoz az életünkbe, kezünkbe adja a kulcsot a megértéséhez, jelentéssel ruházza fel. Az ilyen igazság vagy igazságok nélkül viszont az életünk megszokássá kopik – a hangulata megfakul, a tartalma ellaposodik, az egész hiábavalóvá válik. Az ilyen igazságok nélkül megeshet, hogy a rossz vonaton ülünk rosszkor, és rossz irányba tartunk. Félünk ettől, de nem vagyunk biztosak benne. Az „igazságok” jelentik számunkra az útjelző táblákat.

Ezért járunk be ősi romokat valamely időtlen hatalom után kutatva – elhalványult feliratot keresünk a köveken, faragott arcot, különleges helyet, ahol érezhetjük a szent jelenlétet. Ezért leszünk szerelmesek, és arról álmodozunk, hogy a másik az igazi. Ezért alapítunk családot és reménykedünk a megváltó meghittségben és az állhatatos összetartozásban, vagy abban, hogy a következő nemzedék majd többre viszi. Ezért keresünk valamilyen fontos elfoglaltságot – „hivatást” –, hogy a foglalkozásunk ne pusztá munka legyen. Ezért építünk nemzeteket, városokat és intézményeket: azt képzeljük, hogy ha a formát eltaláljuk, akkor az alkotás több lesz, mint egyszerű téglá és habarcs; hogy időtálló szépséget alkottunk. Visszafogottabb változatban hasonló álmokat fűzünk egy-egy tanulmányhoz, egy-egy cikkhez, egy-egy szépen berendezett, tiszta vagy takaros szobához és különösen egy-egy sportteljesítményhez.

Amikor a valóság az arcunkba csap, márpedig mindig megteszi, mindez nagyrészt illúziónak bizonyul. Illúziónak, amely legjobb esetben is csak ideiglenesen váltotta meg az életünket, míg ki nem pukkad, mint a szappanbuborék. Ha azonban nincs más, csak *megváltó illúzió*, akkor az emberi étellel kapcsolatban az az igazság, az a teljes igazság – ha őszinték vagyunk –, hogy az abszurditás és a borzalom között ingadozik.² Ennyi az egész. És ez Jézus történetének kiindulópontja.